

Prof. Leszek Nowak (7 I 1943 – 20 X 2009)

Leszek Nowak, ur. 7 stycznia 1943 r. w Więckowicach k. Brzeska, zmarł 20 października 2009 r. w Poznaniu. W 1965 r. ukończył prawo na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a rok później – filozofię na Uniwersytecie Warszawskim. Doktorat *Problemy znaczenia i obowiązywania normy prawnej a funkcje semiotyczne języka* (1967) napisał pod kierunkiem prof. Z. Ziemińskiego, zaś habilitację *U metodologicznych podstaw „Kapitału” Karola Marksa* w 1970 r.; w 1976 r. został profesorem nadzwyczajnym, w 1990 – zwyczajnym. W latach 1965–1970 pracował na Wydziale Prawa, zaś od roku 1970 w Instytucie Filozofii UAM. Po wprowadzeniu stanu wojennego został internowany. W październiku 1984 r. za publikacje w wydawnictwach podziemnych został zawieszony w prawach nauczyciela akademickiego, a w styczniu 1985 r. wyrzucony z Uniwersytetu. W kwietniu 1989 r. został przyjęty na poprzednie miejsce pracy. W latach 1979/80 oraz 1983/84 wykładał jako profesor wizytujący na Uniwersytecie Goethego we Frankfurcie nad Menem, a w roku akademickim 1987/88 w l’Universita degli Studi w Katanii. Pośmiertnie został nagrodzony Medalem UAM.

Redaktor naczelny serii książkowej *Poznań Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities* (97 tomów do 2009) oraz w okresie 1976–1984 redaktor naczelny serii książkowej *Poznańskie Studia z Filozofii Nauki* (13 tomów) przekształconej 1994 r. w *Poznańskie Studia z Filozofii Humanistyki* (8 tomów). Ogółem Leszek Nowak był autorem 28 książek, redaktorem 21 prac zbiorowych oraz autorem około 550 publikacji naukowych. Prof. Leszek Nowak wypromował 13 doktorów – wielu z nich jest profesorami wyższych uczelni.

Był twórcą trzech oryginalnych teorii filozoficznych w dziedzinie filozofii nauki, filozofii społecznej i metafizyki. W drugiej połowie lat 60. XX w. głównym przedmiotem jego zainteresowania była filozofia nauki. W licznych publikacjach książkowych: *U podstaw Marksowskiej metodologii nauk* (1971), *Zasady marksistowskiej filozofii nauki* (1974), *Wstęp do idealizacyjnej teorii nauki* (1978) oraz *The Structure of Idealization* (1980) próbował za pomocą metod współczesnej filozofii analitycznej zrekonstruować Heglowsko-Marksowską metodę idealizacji. Główną ideą tej koncepcji jest założenie, że teoria naukowa nie jest ani uogólnieniem faktów, ani systemem hipotetyczno-dedukcyjnym. Teoria przypomina bardziej karykaturę niż fotografię. Budowa teorii w nauce rozpoczyna się bowiem od zdecydowanej deformacji rzeczywistości w swym pierwszym najbardziej wyidealizowanym modelu. Następnie, ów

prosty obraz badanych zjawisk stopniowo się koryguje budując modele coraz lepiej oddające ich złożoność.

Jednym z głównych zastosowań idealizacyjnej teorii nauki był materializm historyczny. Rezultatem prac nad teorią społeczną Marksa była jej interpretacja adaptacyjna, wedle której najważniejsze zależności materializmu historycznego (determinacja stosunków produkcji przez środki produkcji, nadbudowy przez bazę itd.) mają charakter adaptacyjny, a nie kazualny. W trakcie adaptacyjno-idealizacyjnej rekonstrukcji materializmu historycznego, L. Nowak dostrzegł sprzeczność pomiędzy założeniami filozoficznymi marksizmu a jego teorią społeczną. Sprzeczność ta, nazwana paradoksem historyzmu, polega na tym, że dialektyka marksowska (przynajmniej w kategoriałnej rekonstrukcji Nowaka) głosiła zmienność czynników głównych badanych zjawisk. Tymczasem Marksowski materializm historyczny utrzymuje, że siły wytwórcze i stosunki produkcji są raz na zawsze istotnymi determinantami życia społecznego we wszystkich społeczeństwach i we wszystkich okresach historycznych. Próba rozwiązania tej sprzeczności był nie-Marksowski materializm historyczny. Główne tezy tej teorii zakładają, że w społeczeństwie można wyróżnić trzy niezależne od siebie podziały klasowe występujące na terenie gospodarki, kultury oraz polityki. Podstawą tych podziałów społecznych jest zawłaszczanie przez pewną mniejszość społeczną środków produkcji w gospodarce (generuje to podział na klasę właścicieli i bezpośrednich producentów), środków przymusu w polityce (generuje to podział na klasę władców i obywateli) oraz środków produkcji duchowej w kulturze (rodzi to podział na klasę kapłańską i wiernych). Podziały klasowe mogą się kumulować i stąd obok społeczeństw klasowych (z trzema klasami rozdzielonymi) można wyróżnić społeczeństwa supraklasowe, w których jedna i ta sama klasa społeczna kontroluje kulturę i politykę (fasyzm) czy kulturę, politykę i gospodarkę (komunizm). Całość tej koncepcji ukazała się w pracy pt. *U podstaw teorii socjalizmu* (t. I-III, Poznań 1991).

Trzecią wielką teorię, którą Nowak rozpoczął budować na przełomie lat 80. i 90. XX w. była metafizyka unitarna oparta na założeniu negatywności istnienia. Centralną tezą tej koncepcji jest przekonanie, że istnieć to znaczy zawierać pewien brak. Podstawowymi składnikami metafizycznej struktury (światów) są atrybuty, które mogą przybierać wartości pozytywne, negatywne i neutralne. Fundowana na tych założeniach metafizyka unitarna (*Byt i myśl. U podstaw negatywistycznej metafizyki unitarnej*, t. 1-3., Poznań, 1998–2007) odrzuca podstawowe założenia uznawanej obecnie za standardową metafizykę (pozytywistyczną), a mianowicie założenie o jedyności świata, jego substancjalności i pozytywności istnienia. Śmierć przerwała pracę Profesora nad czwartym tomem rozwijanej przez niego metafizyki, która czeka na swoją recepcję w świecie filozoficznym.

Krzysztof Brzechczyn